

State Budget Execution under Martial Law

Abstract. In martial law conditions, the needs are different, and accordingly, budget policy priorities regarding the direction of budget funds change dramatically. The issues of defending the country, forming funds to support internally displaced persons, and providing humanitarian aid become paramount. Therefore, the need to find additional sources of budget funding and objectively review budget indicators, both in terms of income and expenditure, becomes more acute. This article aims to analyze the features of the mobilization and use of funds from the state budget of Ukraine in conditions of war, particularly in 2024. Budget legislation changes that regulate the distribution and redistribution of financial resources under martial law conditions were disclosed. Budget indicators of the consolidated budget for recent years were analyzed, as well as indicators of state and local budgets by income and expenditure in the general structure of the consolidated budget. The analysis results indicate an increase in the share of the state budget in the general structure of Ukraine's consolidated budget. The implementation of the state budget was complicated by its significant deficit, as well as the need to service the state debt. The growth of the state debt has taken on significant proportions and almost led to a default in August 2024. According to the study results, the main burden of the country's defence needs falls on the state budget since half of the expenditures aim to ensure the country's defence capability. In addition, expenditures on public order, security and the judiciary, as well as social security for the population are also quite large. A significant amount of state budget expenditures is directed at payments on state derivatives and servicing the state debt. In such conditions, the rational distribution of budget expenditures remains relevant, with a special emphasis on the efficiency of their use to strengthen the armed forces' capabilities, restore critical infrastructure facilities destroyed by the war, and provide social support to the population.

Keywords: consolidated budget, state budget, budget expenditures, deficit, state debt, financial resources.

Suggested Citation

Ziburanna, L. (2024). State Budget Execution Under Martial Law. *Oblik i finansy*, 4(106), 36-43. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4\(106\)-36-43](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4(106)-36-43)

Леся Забуранна

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Виконання державного бюджету в умовах воєнного стану

Анотація. В умовах воєнного стану потреби є іншими і, відповідно, пріоритети бюджетної політики щодо напрямів спрямування коштів бюджету кардинально змінюються. Першочерговими стають питання захисту країни, формування фондів підтримки внутрішньо-переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги. Відтак об'єктивно загострюється необхідність пошуку додаткових джерел наповнення бюджету, перегляд бюджетних показників, як за доходами, так і за видатками. Метою цієї статті є аналіз особливостей мобілізації та використання коштів державного бюджету України в умовах війни, зокрема у 2024 році. Розкрито зміни бюджетного законодавства, що регулює процес розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів в умовах воєнного стану. Проаналізовано бюджетні показники зведеного бюджету за останні роки, а також показники державного та місцевих бюджетів за доходами і видатками у загальній структурі зведеного бюджету. Результати аналізу вказують на зростання питомої ваги державного бюджету у загальній структурі зведеного бюджету України. Виконання державного бюджету ускладнюється значним його дефіцитом, а також необхідністю обслуговування державного боргу. Зростання державного боргу набрало значних масштабів і мало не призвело до дефолту у серпні 2024 року. Як свідчать результати дослідження, основний тягар потреб захисту країни покладено на державний бюджет, оскільки половина видатків спрямована на забезпечення обороноздатності країни. Далі йдуть видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, а також соціальне забезпечення населення. Значний обсяг видатків держбюджету

¹ Lesia Ziburanna, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-3310-125X

E-mail: ziburannal@gmail.com

спрямовано на виплати за державними деривативами та обслуговування державного боргу. В таких умовах актуальним залишається питання раціонального розподілу витрат бюджету з особливим акцентом на ефективності їх використання для посилення спроможностей збройних сил, відновлення зруйнованих війною об'єктів критичної інфраструктури, надання соціальної підтримки населенню.

Ключові слова: зведений бюджет, державний бюджет, витатки бюджету, дефіцит, державний борг, фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Кошти державного бюджету є основою сталого розвитку країни. Ефективне використання коштів державного бюджету впливає на добробут населення, а достатній обсяг фінансових ресурсів сконцентрований у державному бюджеті є тим базисом, що дозволяє вирішувати стратегічні соціально-економічні завдання, розбудовувати інфраструктурні об'єкти, впроваджувати інвестиційні проекти, досягати пріоритетних цілей розвитку економіки і соціальної сфери.

Функції держави є визначальним чинником, який обґрунтовує появу і необхідність формування витрат у бюджеті. Адже, без фінансування з бюджету різних інвестиційних проектів, бюджетних програм та інших заходів, неможливо реалізувати функції держави, які, між іншим, у мирний час постійно розширюються, оскільки перманентно зростають потреби суспільства. Отже, для дотримання витаткової концепції формування бюджету важливим є визначення рівня релевантного фіскального навантаження на суб'єктів господарювання для того, щоб держава отримала відповідний рівень фінансового забезпечення для формування належного обсягу бюджетних витратків. Одержані державою в особі уряду доходи є частиною створеної суб'єктами господарювання доданої вартості, яку кожен з платників податків добровільно погоджується віддати державі для виконання нею функцій щодо задоволення загальних суспільних інтересів.

В умовах воєнного стану потреби є іншими і, відповідно, пріоритети бюджетної політики щодо напрямів спрямування коштів бюджету кардинально змінюються. Першочерговими стають питання захисту країни, формування фондів підтримки внутрішньо-переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги. Відтак об'єктивно загострюється необхідність пошуку додаткових джерел наповнення бюджету, перегляд бюджетних показників, як за доходами, так і за витатками. На перше місце виходять потреби у фінансуванні Збройних Сил України (ЗСУ), а також здійсненні соціальних виплат населенню.

Формування джерел доходів і витратків держбюджету завжди є досить складним завданням, особливо в умовах війни, тому потребує зважених практичних дій та особливої уваги дослідників. Зокрема, актуальним науковим завданням є обґрунтування підходів до забезпечення наповнення бюджету та управління фінансовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державних доходів і витратків завжди була одним із основних об'єктів вітчизняних

досліджень у сфері фінансів. З початком російського повномасштабного вторгнення в Україну, дослідники, перш за все, приділили значну увагу аналізу та оцінці викликів, що постали перед державою в контексті виконання державного бюджету в умовах воєнного стану.

Як зазначає Ю. Радіонов, в умовах війни зросли бюджетні витрати, між тим, доходи суттєво впали, що підвищило ризики фінансової стабільності. В такій ситуації, основне завдання органів влади не розпорощувати фінансові ресурси, а навпаки зосереджувати бюджетні кошти на важливих, пріоритетних напрямках забезпечення обороноздатності країни, гуманітарних та соціальних програмах підтримки тимчасово переміщених осіб та інших першочергових заходах [1].

В.П. Козлов звертає увагу на те, що за період 2022-2023 рр. спостерігається тенденція зростання державного зовнішнього боргу. Масштабне зовнішнє фінансування бюджету дозволяє уряду забезпечувати виконання основних соціально-економічних функцій у складний період існування держави та зберегти достатній рівень офіційних валютних резервів. В той же час таке фінансування призводить до збільшення зовнішнього боргового навантаження [2]. Очевидно, що ця тенденція буде продовжуватися і в 2024-2025 роках.

На думку І.О. Кондюх, щоб забезпечити в достатньому обсязі фінансування суспільно необхідних витратків не тільки сьогодні, але й тих, які спрямовані на довгострокову перспективу, методологія формування бюджетних ресурсів держави має бути взаємоузгодженою та збалансованою [3, с. 91], виходячи з політики повоєнного відновлення економіки на засадах сталого розвитку. Зазначимо, що фундаментальні основи збалансованої методології формування бюджетних ресурсів держави закладені в працях таких дослідників як І.В. Кохан, Ю. Коваль, Н.В. Савчук, А.Я. Кузнєцова, Ю.В. Каспрук, О.Ю. Кузнєцов, В.М. Опарін, М.І. Небава, В.В. Бабіченко, І. Лютий, О. Рожко, С. Лютий та ін. [4-11]

Метою цієї статті є аналіз особливостей мобілізації та використання коштів державного бюджету України в умовах війни, зокрема у 2024 році.

Виклад основного матеріалу. Державний бюджет є важливим інструментом реалізації ефективної фінансово-бюджетної політики, оскільки бюджетна система є ключовою ланкою державних фінансів. Централізований фонд грошових коштів охоплює увесь комплекс, як розподільчих, так і перерозподільчих відносин в суспільстві, за рахунок участі різних підприємств, організацій, тобто юридичних і фізичних осіб.

Стан розвитку національної економіки країни, повнота та рівень сплати різного роду платежів, зборів до бюджету, а також дієвість та ефективність системи державного фінансового контролю (аудиту), впливають на ступінь надходжень фінансових ресурсів до бюджету. За рахунок цих надходжень формуються обсяги видатків бюджету, які згодом спрямовуються на пріоритетні цілі соціально-економічного розвитку держави, стимулювання економічного зростання.

Економічне зростання є об'єктивною потребою сучасності, яка вимагає ефективного функціонування бюджетного механізму, під яким розуміємо системно-комплексну взаємодію бюджетних важелів, бюджетних інструментів і бюджетних методів, за допомогою яких відповідно до структурних змін економіки, держава регулює бюджетну політику і створює умови для соціально-економічного розвитку країни [4, с. 13].

Рівень добробуту громадян і реального соціально-економічного розвитку залежить від того, як держава використовуючи фінансові важелі та інструменти впливає на важливі процеси в економічній та соціальній політиці.

Зосередження коштів у державному бюджеті, тобто на центральному рівні, має вагомий соціально-економічний та політичний значення, оскільки фінанси, які мобілізуються до бюджету країни, згодом відображаються на реалізації пріоритетних заходів, що впроваджуються на рівні держави. Це дає можливість розбудовувати соціальну, транспортну інфраструктуру, проводити єдину загальнодержавну фінансово-економічну політику та ефективно управляти фінансовими ресурсами, використовувати їх у підтримці важливих галузей економіки.

На думку Н.В. Савчук, бюджет є однією із основоположних економіко-фінансових категорій. В основі визначення його сутності лежать різні підходи до виокремлення характерних рис, функцій бюджету, його ознак, принципів формування і функціонування [6, с. 58].

Деякі дослідники наголошують, що бюджет, як нормативний документ, визначає структуру та обсяг доходів, а також видатків за напрямками фінансування головних розпорядників коштів, затверджує перелік захищених статей видатків та об'єктів, видатки на які будуть проводитися за рахунок бюджету розвитку, регламентує міжбюджетні відносини тощо [7, с. 28].

Державний бюджет, як економічна категорія, – це грошові відносини, які виникають, з одного боку між державою, а з іншого – суб'єктами господарювання, фізичними особами з приводу утворення фонду грошових засобів і його використання на забезпечення розширеного відтворення. За матеріальним змістом – це централізований фонд грошових ресурсів держави, які перебувають у постійному русі. Якщо розглядати державний бюджет за формою, то це основний, плановий фінансовий

документ держави. За організаційною структурою – це центральна ланка фінансової системи країни, яка зумовлює розподіл та перерозподіл ВВП між галузями матеріального виробництва, виробничою та невиробничою сферами, окремими ланками бюджетної системи та різними верствами населення [1].

Ефективне управління коштами державного бюджету є важливою складовою фінансового планування та загалом належного функціонування державного сектору країни.

Управління бюджетними коштами в умовах воєнного стану має певну специфіку, яка суттєво відрізняється від умов мирного часу. Наприклад, згідно положень бюджетного законодавства, щоб змінити показники доходів і видатків бюджету у мирний час, необхідно внести зміни до закону про державний бюджет та у відповідні нормативно-правові акти. Практика свідчить, що дана процедура іноді потребує не тижнів, а навіть місяців [1].

В умовах війни діють норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Це суттєво впливає на бюджетний процес, зокрема на перерозподіл бюджетних коштів, оскільки Кабінет Міністрів України на власний розсуд може розпорядитися фінансовими ресурсами відповідно до першочергових потреб. Отже в умовах війни, функціонування економіки країни передбачає впровадження низки заходів, у тому числі тих, які розширюють повноваження Кабінету Міністрів України щодо прийняття відповідних нормативно-правових актів та перерозподіл бюджетних коштів відповідно до існуючих потреб або пріоритетності їх використання.

Зазначимо, що внесені зміни до законодавства в умовах війни реформували фінансово-бюджетну політику України, перенаправили бюджетні ресурси на пріоритетні напрями, згідно положень постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» [12]. Відповідно до положень цієї постанови, в першу чергу, здійснюються видатки на національну безпеку й оборону, заходи правового режиму воєнного стану, обладнання робочих місць для виконання функціональних обов'язків оперативним складом пунктів управління у можливих місцях розгортання Ставки Верховного Головнокомандувача, матеріально-технічне, транспортне, соціально-побутове та інше забезпечення діяльності Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Офісу Президента України.

В таблиці 1 наведено видатки зведеного бюджету України, які відображають стан економічного, соціального, політичного розвитку країни на відповідному історичному етапі. Передусім, проаналізуємо макрпоказники за останні роки.

Таблиця 1. Склад і обсяг видатків Зведеного бюджету України у 2021-2024 роках за функціональною класифікацією (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)

Вид бюджету	Роки							
	2021		2022		2023		2024 факт, станом на 01.09.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Державний бюджет	1490258,9	80,8	2705423,3	88,9	4014418,1	90,4	2617192,9	92,0
Місцеві бюджети	354118,8	19,2	338075,8	11,1	426522,1	9,6	227309,2	8,0
Зведений бюджет	1844377,7	100	3043499,1	100	4440940,2	100	2844502,1	100

Джерело: систематизовано автором на основі [13].

Як бачимо, видатки зведеного бюджету у 2022 році в порівнянні з 2021 роком зросли більш ніж у двічі (на 60,6%) або на 1199121,4 млн гривень. Фактичні обсяги видатків державного та місцевих бюджетів за 2021-2023 роки характеризують їх кількісну динаміку та питому вагу у Зведеному бюджеті України.

Якщо ж розглядати обсяг видатків за видами бюджетів, то помітна тенденція до зростання питомої ваги видатків державного бюджету, які становили у 2021 році – 80,8% видатків зведеного бюджету. Натомість, видатки місцевих бюджетів у цей період становили 19,2%. Проте, вже у 2022 році помітний розрив у показниках з 2021 роком, а саме зростання на 8,1 відсоткового пункту видатків державного бюджету і відповідно зменшення (на 8,1 в.п.) видатків місцевих бюджетів. У 2023 році видатки державного бюджету у порівнянні з 2022 роком зросли на 1,5 відсоткового пункту, а частка видатків місцевих бюджетів у структурі видатків зведеного бюджету зменшилася (на 1,5 в.п.). Як бачимо з даних таблиці 1, за вісім місяців 2024 року цей розрив, що розпочався

фактично у 2022 році, продовжував збільшуватися на користь видатків державного бюджету.

Зазначені зміни в складі і обсягах видатків зведеного бюджету швидше за все є наслідком вторгненням росії на територію України та необхідністю перенаправлення фінансових ресурсів на фінансування гуманітарних, соціальних та інших потреб країни.

Структура видатків бюджету вказує на пріоритети бюджетної політики у межах сконцентрованого обсягу фінансових ресурсів, можливостей бюджету щодо фінансування заходів, відповідної категорії видатків. Видатки зведеного бюджету демонструють рівень економічного та фінансового потенціалу країни щодо можливостей задоволення суспільних потреб, характеризують стан розвитку країни на відповідному, еволюційному етапі її розвитку.

Щоб оцінити реальний стан справ щодо мобілізації фінансових ресурсів та їх використання у період повномасштабного вторгнення, проаналізуємо показники доходів і видатків зведеного та державного бюджету України (табл. 2).

Таблиця 2. Основні показники зведеного та державного бюджету України за січень – серпень 2023-2024 років

Показники	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	факт 2023 рік	факт 2024 рік	відхилення		факт 2023 рік	факт 2024 рік	відхилення	
			млрд грн	темп росту, %			млрд грн	темп росту, %
Доходи	1951,8	2232,1	280,3	114,4	1655,5	1935,6	280,0	116,9
Видатки	2577,8	2844,5	266,7	110,3	2378,1	2617,2	239,1	110,1
Надання кредитів	3,2	2,8	-0,4	–	3,0	2,3	-0,7	–
Повернення кредитів	9,2	7,8	-1,4	–	9,0	7,5	-1,5	–
Дефіцит (+) / профіцит (-)	620,0	607,4	-12,6	–	716,5	676,4	-40,1	–

Джерело: систематизовано автором на основі [14].

Як видно з даних таблиці 2, обсяг доходів і видатків, як зведеного, так і державного бюджету, зросли за січень – серпень 2024 року у порівнянні з попереднім аналогічним періодом. Так, доходи зведеного бюджету становили 280,3 млрд грн., тобто зросли більш ніж на 14,0 % і майже повністю надійшли до державного бюджету (280,0 млрд грн). Те саме стосується й видаткової частини бюджету, де значна питома вага припадає саме на видатки державного бюджету. Таким чином, виконання бюджету здійснюється із значним дефіцитом, зокрема дефіцит державного бюджету складає -40,1 млрд гривень.

За даними Державної казначейської служби України за січень – серпень 2024 року до Державного бюджету України надійшло доходів на суму 1 935,6 млрд грн, що на 280,0 млрд грн, або на 16,9 % більше ніж за аналогічний період 2023 року, що обумовлене серед іншого:

- податком на прибуток підприємств (+93,3 млрд грн.);
- податком та збором на доходи фізичних осіб (+91,2 млрд грн.);
- ПДВ із ввезених товарів (+75,6 млрд грн.);
- ПДВ з вироблених товарів з урахуванням бюджетного відшкодування (+48 млрд грн.);
- частиною чистого прибутку та дивідендами (+36,2 млрд грн.);
- акцизним податком (+22,6 млрд грн.);
- коштами, що перераховуються Фондом соціального страхування на випадок безробіття (+10,0 млрд грн.);
- ввізним митом (+6,2 млрд грн.);
- надходжень від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (-48,1 млрд грн.);
- прибутком НБУ (-33,2 млрд грн.);
- реверсною дотацією (-10,8 млрд грн.);
- рентною платою за користування надрами загальнодержавного значення (-6,8 млрд грн.);
- власними надходженнями (-3,2 млрд грн.).

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили податкові надходження 55,5 %, з них:

- податок на додану вартість – 24,6 %;
- податок на прибуток підприємств – 10,1 %;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – 10,4 %;
- акцизний податок – 6,7 % [14].

Як правило, податкові надходження становлять найбільшу частку бюджетних доходів та є основою для виконання усіма державними інституціями функціональних повноважень, визначених законодавчими і нормативно-правовими актами.

На думку В.М. Опаріна, з позиції фінансової діяльності держави головним є здійснення видатків у контексті реалізації функцій держави, а податки – це лише один із способів їх фінансування [8, с. 40]. Обсяг податків у фінансових ресурсах є відображенням стану фінансової системи країни.

Що стосується неподаткових надходжень, то вони за січень – серпень 2024 року становили 29,7 % від

загальної суми доходів державного бюджету, серед яких:

- власні надходження бюджетних установ – 21,2 %;
- частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність – 3,5 %;
- кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України» – 2,0 %.

Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ становили 13,9 % від загальної суми доходів державного бюджету [14]. Така міжнародна фінансова підтримка є дуже важливою з позиції забезпечення макрофінансової та макроекономічної стабільності в умовах війни.

Якщо детально проаналізувати видатки, зокрема державного бюджету, то зможемо побачити реальну ситуацію із зміною фінансової політики, яка відображена у напрямках спрямування фінансових ресурсів, що є віддзеркаленням обставин, які сталися в країні після повномасштабного російського вторгнення.

Аналізуючи стан виконання держбюджету за січень – серпень 2024 року, варто відмітити, що касові видатки державного бюджету України становили 2 617,2 млрд грн, що на 10,1 %, або на 239,1 млрд грн більше ніж за аналогічний період 2023 року. Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі державного бюджету України становили такі напрями:

- оборона – 49,7 %;
- громадський порядок, безпека та судова влада – 14,9 %;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – 11,3 %;
- обслуговування боргу та виплати за державними деривативами – 7,8 %;
- міжбюджетні трансферти – 4,7 %;
- охорона здоров'я – 4,7 % [14].

Отже, основний тягар потреб захисту країни покладено на державний бюджет, оскільки половина видатків держбюджету спрямована на забезпечення обороноздатності країни. Далі йдуть видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, а також соціальне забезпечення населення. Значний обсяг видатків держбюджету спрямовано на виплати за державними деривативами та обслуговування державного боргу.

Як видно з даних таблиці 2, виконання держбюджету здійснюється із значним дефіцитом. Між тим, існує тісний взаємозв'язок між розмірами бюджетного дефіциту та державного боргу. Так, бюджетний дефіцит збільшує державний борг, а зростання боргу, у свою чергу, потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування і збільшує бюджетний дефіцит [9]. За таких обставин виникає

боргова циклічність: бюджетний дефіцит – державні запозичення – державний борг – платежі за боргом – бюджетний дефіцит [10, с. 84].

Значний рівень зовнішніх запозичень впливає на рівень зовнішнього державного боргу та посилює залежність України від умов, які ставлять зовнішні кредитори. У 2024 році Україна потребує зовнішніх запозичень на суму 41,0 млрд дол. США, а тому не може відмовитися від цієї практики запозичень, щоб зберегти маневрену політику управління державним боргом.

Нещодавно низка ЗМІ повідомила, що 1 серпня 2024 року закінчується термін «кредитних канікул», відповідно до угоди укладеної два роки тому урядом України з кредиторами про тимчасове припинення виплат за боргом. Це означає, що без нової угоди країні доведеться витратити і без того дефіцитні кошти на погашення боргів або оголошувати дефолт.

Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль 22 липня 2024 року заявив, що досягнуто принципових домовленостей з Комітетом власників єврооблігацій України. На його думку, це важливий етап процесу реструктуризації боргу, що дозволить зекономити 11,4 млрд дол. США на його обслуговуванні протягом наступних трьох років та 22,75 млрд – до 2033 року. Завдяки такому кроку ми зможемо вивільнити ресурси на нагальні потреби: оборону, соціальний захист та відновлення. Між тим, Програма співробітництва України з МВФ передбачає проведення двоетапної реструктуризації зовнішнього боргу – у 2024 і 2026 роках [15].

31 липня 2024 року підписано Закон України від 05.07.2024 р. № 11396 «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України», який надає можливість Кабінету Міністрів України право вводити мораторій на виплати за зовнішнім державним боргом до 1 жовтня 2024 року. В цьому Законі містяться дві головні норми, які:

– дозволяють уряду взяти гарантований державою борг колишнього «Укравтодору» в «периметр» державного боргу і здійснити його реструктуризацію (мова йде про серію єврооблігацій 2021 року на загальну суму 700 мільйонів доларів + відсотки);

– надають право уряду тимчасового призупинити виплати по зовнішньому державному боргу у разі потреби.

Схоже технічне рішення було вже використане у 2015 році, коли Україна прийняла Закон «Про особливості здійснення правочинів з державним, гарантованим державою боргом та місцевим боргом» у травні, а досягла принципових домовленостей з інвесторами в кінці серпня, і оголосила про завершення операції у листопаді.

Також Міністерство фінансів заявляло, що державний борг України з 2022 року став дешевшим в 1,4 раза та збільшив строковість в 1,6 раза. Така динаміка пов'язана зі збільшенням довгострокового пільгового фінансування від міжнародних партнерів [16].

Врешті-решт Україна досягла остаточної угоди з кредиторами щодо реструктуризації держборгу на 20 млрд доларів США до 2029 року. У Мінфіні уточнили, що угоду про реструктуризацію зовнішнього комерційного боргу України підтримали понад 97% власників єврооблігацій. Це рішення дозволить заощадити 11,4 млрд доларів США на обслуговуванні боргу в найближчі три роки, що зміцнить наш бюджет і дозволить краще фінансувати оборону [17].

Позитивна роль зовнішнього боргу полягає в тому, що він сприяє забезпеченню стійкості фінансової системи країни в умовах воєнного стану, виконання урядом усіх соціальних та економічних зобов'язань. Звичайно ж використання запозичених коштів повинно бути раціональним та ефективним. Негативна роль зовнішнього боргу полягає в тому, що він вимагатиме від держави спрямовувати значну частину коштів бюджету на погашення зовнішніх запозичень. Негативними наслідками накопичення державного боргу країни можуть бути перекладання податкового навантаження на майбутні покоління, втрата політичної незалежності країни, а також погіршення її боргової стійкості [2].

З 2020 року в Україні створено Агентство з управління державним боргом, проте, його фактично не існує, а ці функції виконує Міністерство фінансів України. Регулювання заборгованості також забезпечують Національний банк України та Державна казначейська служба України.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливим питанням є пошук шляхів ефективного управління боргом, а також способів покриття значного дефіциту державного бюджету.

Проведеним дослідженням встановлено, що половина видатків державного бюджету України спрямовані на оборону, тобто ті завдання, які є пріоритетами держави у сучасних умовах. Водночас, на нашу думку, необхідно обґрунтовувати і напрацьовувати напрями роботи у післявоєнний період, а також сприяти поліпшенню виконання Державного бюджету України у наступні бюджетні періоди. Це, зокрема:

- не допускати прийняття необґрунтованих рішень щодо формування напрямів бюджетних видатків без належного фінансово-економічного обґрунтування;

- посилити фінансово-економічну компоненту щодо обґрунтованості податкових і митних стимулів на етапі розроблення та опрацювання відповідних законопроектів;

- забезпечити стабілізацію та гнучкість фінансово-економічного становища та недопущення надмірного збільшення бюджетного дефіциту без визначення реалістичних джерел його фінансування, оскільки наслідком цього стає недофінансування окремих бюджетних програм та інших заходів, а також зростання державного боргу;

- посилити роботу з міжнародними організаціями та країнами-партнерами щодо залучення додаткового пільгового кредитного

фінансування, розвитку внутрішнього ринку державних запозичень, використання заморожених активів російської федерації для закупівлі озброєнь, відбудови об'єктів житлового фонду, критичної інфраструктури та інших галузей національної економіки зруйнованих війною.

Висновок. Як свідчать результати дослідження, в умовах воєнного стану змінилося бюджетне законодавство щодо розподілу (перерозподілу) фінансових ресурсів. Спрощено процедуру та розширено повноваження Кабінету Міністрів України щодо управління та використання коштів державного бюджету. Зросла частка державного бюджету у загальній структурі зведеного бюджету України.

Суттєвою проблемою є дефіцит бюджету, а також наслідки пов'язані з ним через зростання державного боргу та необхідністю проведення маневреної політики щодо його обслуговування.

Встановлено, що у структурі доходів державного бюджету (1935,6 млн грн.) у 2024 році питому вагу, а саме 55,5 % становили податкові надходження, зокрема з податку на додану вартість (24,6 %), податку на прибуток підприємств (10,1 %), податку та збір на доходи фізичних осіб (10,4 %). Половина видатків державного бюджету спрямовано на оборонний сектор (49,7 %), на соціальний захист населення виділено – 11,3 %, на охорону здоров'я – 4,7 %.

Актуальним залишається питання раціонального розподілу видатків бюджету з особливим акцентом на ефективності їх використання для посилення спроможностей ЗСУ, відновлення зруйнованих війною об'єктів критичної інфраструктури, надання гуманітарної допомоги, фінансування інших життєво важливих для України та її громадян заходів.

4 Список використаних джерел

1. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>
2. Козлов В. П. Роль державного зовнішнього боргу у формуванні Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-71>
3. Кондох О. І. Теоретико-методологічні засади формування бюджетних ресурсів держави. *Облік і фінанси*. 2015. № 2(68). С. 88-92.
4. Кохан І. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. / спец.: 08.00.08. Львів, 2015. 20 с.
5. Коваль Ю. Фінансові ресурси держави як основа формування доходів державного бюджету. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2012. Вип.17. С. 57-63.
6. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору: монографія. К.: КНЕУ, 2014. 325 с.
7. Кузнецова А. Я., Каспрук Ю. В., Кузнецов О. Ю. Економічний розвиток регіону та роль місцевих бюджетів у його забезпеченні: монографія. К.: УБС НБУ, 2013. 174 с.
8. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. К.: КНЕУ, 2005. 240 с.
9. Небава М. І. Теорія макроекономіки: навч. посіб. для студ. екон. спец. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. 536 с.
10. Бюджетна система: підручник / В. В. Бабіченко [та ін.] / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Тернопіль: Економічна думка, 2012. 871 с.
11. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. № 4(73). С. 45-55. <https://doi.org/10.35774/sf2022.04.045>
12. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 9.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>
13. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
14. Державна казначейська служба України. Інформація про стан виконання зведеного та державного бюджетів України за січень-серпень 2023-2024 років. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
15. Україна домовилася з власниками єврооблігацій щодо реструктуризації боргу – Денис Шмигаль. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3887648-ukraina-domovilasa-z-vlasnikami-evroobligacij-sodo-restrukturizacii-borgu-smigal.html>
16. Володимир Зеленський підписав закон про мораторій на виплати за державним боргом. URL: <https://trueua.info/news/zelenskij-pidpisav-zakon-pro-moratorij-na-viplati-za-derzhavnim-borgom>
17. Україна вже точно уникла дефолту. URL: <https://businessua.com/finance/99232ukraina-vzhe-tochno-unikla-defoltu-podrobici.html>
18. Radionov Yu. D. The Role of the State Budget in Ensuring the Defense Capability of Ukraine. *Transformation of Ukraine's economy: formation of an inclusive economy system and functionality of financial inclusion: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. 428 p. P.183-201. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-321-7-9>

4 References

1. Radionov, Yu. (2023). Formuvannia i vykonannia derzhavnogo ta mistsevykh biudzhetiv v umovakh voiennoho stanu [Formation and execution of state and local budgets under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>
2. Kozlov, V. P. (2023). Rol derzhavnogo zovnishnoho borhu u formuvanni Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The role of state external debt in the formation of the State Budget of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-71>
3. Kondiukh, O. I. (2015). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia biudzhetnykh resursiv derzhavy [Theoretical and Methodological Bases of Formation of the State Budget Resources]. *Oblik i finansy*, 2(68), 88-92.
4. Kokhan, I. V. (2015). Biudzhetne finansuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [Budget financing of socio-economic development of the region] (Dissertation Abstract). Lviv.
5. Koval, Yu. (2012). Finansovi resursy derzhavy yak osnova formuvannia dokhodiv derzhavnogo biudzhetu [Financial resources of the state as the basis for the formation of state budget revenues]. *Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie*, 17, 57-63.
6. Savchuk, N. V. (2014). Biudzhetni priorityety Ukrainy u konteksti suspilnoho vyboru [Budgetary priorities of Ukraine in the context of social choice]. Kyiv: KNEU.
7. Kuznietsova, A. Ya., Kaspruk, Yu. V., Kuznietsov, O. Yu. (2013). Ekonomichni rozvytok rehionu ta rol mistsevykh biudzhetiv u yoho zabezpechenni [Economic development of the region and the role of local budgets in its provision]. Kyiv: UBS NBU.
8. Oparin, V. M. (2005). Finansova systema Ukrainy (teoretyko-metodolohichni aspekty) [Financial system of Ukraine (theoretical and methodological aspects)]. Kyiv: KNEU.
9. Nebava, M. I. (2005). Teoriia makroekonomiky [Macroeconomics Theory]. Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia.
10. Babichenko, V. V. et al. (2012). Biudzhetna systema [Budgetary system] (ed. by V. M. Fedosov, S. I. Yurii). Ternopil: Ekonomichna dumka.
11. Liutyi, I., Rozhko, O., Liutyi, S. (2022). Optyimizatsiia vydatkiv derzhavnogo biudzhetu Ukrainy v umovakh viiny [Optimization of State Budget Expenditures of Ukraine in Wartime]. *Svit finansiv*, 4(73), 45-55. <https://doi.org/10.35774/sf2022.04.045>
12. Kabinet Ministriv Ukrainy (2021). Pro zatverdzhennia Poriadku vykonannia povnovazhen Derzhavnoi kaznacheiskoiu sluzhboiu v osoblyvomu rehymy v umovakh voiennoho stanu [Procedure for the exercise of powers by the State Treasury Service in a special regime under martial law]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-p#Text>
13. Minfin (2024). Vydatky zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine]. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
14. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy (2024). Informatsiia pro stan vykonannia zvedenoho ta derzhavnogo biudzhetiv Ukrainy za sichen-serpen 2023-2024 rokiv [Information on the status of implementation of the consolidated and state budgets of Ukraine for January-August 2023-2024]. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
15. Ukrinform (2024). Ukraina domovylasia z vlasnykamy yevrooblihotsii shchodo restrukturyzatsii borhu – Denys Shmyhal [Ukraine has reached an agreement with Eurobond holders on debt restructuring - Denys Shmyhal]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3887648-ukraina-domovilasa-z-vlasnikami-evroobligacij-sodo-restrukturyzatsii-borgu-smigal.html>
16. TrueUA (2024). Volodymyr Zelenskyi pidpysav zakon pro moratorii na vyplaty za derzhavnym borhom [Volodymyr Zelensky signed a law on a moratorium on payments on state debt]. Retrieved from <https://trueua.info/news/zelenskij-pidpisav-zakon-pro-moratorij-na-viplati-za-derzhavnim-borgom>
17. BusinessUA (2024). Ukraina vzhe tochno unykla defoltu [Ukraine has definitely avoided default]. Retrieved from <https://businessua.com/finance/99232ukraina-vzhe-tochno-unikla-defoltu-podrobici.html>
18. Radionov, Yu. D. (2023). The Role of the State Budget in Ensuring the Defense Capability of Ukraine (pp. 183-201). In *Transformation of Ukraines economy: formation of an inclusive economy system and functionality of financial inclusion*: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-321-7-9>